
Pravna država

VJEKOSLAV MILIČIĆ*

Sažetak

Autor u uvodnome dijelu rasprave upućuje na povezanost uspostavljanja i obilježja tzv. pravne države i tzv. sustava prava kontinentalne Europe, da bi potom sumarno prisposodio podrijetlo same zamisli pravne države i njezinoga povijesnog okruženja.

U središnjemu dijelu nudi listu vrijednosti, vrijednosnih načela, postavki tzv. pravne države, čemu slijede odgovarajuće prosudbe s tvrdnjom o zamjetnom, višeslojno/višestruko ograničenome smislu i doseg, uglavnom dogmatskih, formalno-pravnih načela tzv. pravne države.

Najosnovnijom prosudbom stanja tzv. pravne države u Republici Hrvatskoj autor zaključuje raspravu.

Nazivu, izričaju *pravna država* izvorno je podrijetlo u njemačkome jeziku "*Rechtsstaat*" (franc. *état de droit*, tal. *stato di diritto*, španj. *estado de derecho*, engl. *state of law*, slov. *pravna država*), odnosno ponajprije u njemačkome teorijskom i iskustvenom predanju o državi (i pravu!).

No prije samoga raspravljanja o tzv. pravnoj državi, potrebno je ponoviti stav¹ da *uspostavljanje, uređenje i djelovanje države jest i treba biti* uobličeno, uređeno u pravnim pravilima i u praksi ozbiljeno, a u skladu sa smislom i svrhama, *volens nolens*, određenim od glavne društvene skupine — autoriteta vlasti *u državi* (utoliko je, *izvan okružja kojemu izvorno teorijski i iskustveno pripada*, bespotrebno izdvajanje, korištenje i naglašavanje složenice, sintagme "pravna država", jer *ako država*, u već naznačenim osnovnim okvirima i osadržanjima, u zamisli i u zbilji *nema obilježja "pravnosti", onda nije ni država!*).

Kako smatram da su promišljanja i iskustva o tzv. pravnoj državi *ko-rijenjena i izravno povezana* (i određena) s učenjima i opstojnošću jednog

* *Vjekoslav Miličić*, redovni profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, predstojnik katedre Opće teorije prava i države.

¹ Vidjeti, Miličić 1996.: 31.

od tri velika, glavna sustava prava² u svijetu — *sustavom prava kontinentalne Europe* (sustav civilnoga prava, code law sustav), vidim stoga prijeko potrebnim uputiti na njegove osnovne odrednice.

Dakle, u *sustavu prava kontinentalne Europe*, glavni su tvorci prava tijela zakonodavne vlasti, glavni su izvori prava — formalni izvori prava, oblici prava, kojima su prirodan slijed bitna dogmatska načela — načelo ustavnosti i načelo zakonitosti; pravo je, ili izvori prava su, uopćena dogmatska uobličjenja — trebanja autoriteta vlasti, pisana, “kodificirana” u općim pravnim pravilima, ustanovama, općim pravnim propisnicima. Tijela sudske i upravne vlasti te njihove pravne odluke nisu i ne tvore izvore prava; oni su ozbiljenje, primjena prava, pojedinačna pravna pravila, pojedinačni propisnici.

Možemo otud nadalje govoriti o *formalnoj jednakosti, ravnopravnosti*, o mogućoj prvog i drugog razini *pravne sigurnosti*, o *formalnoj predvidivosti pravnoga položaja* pojedinca, udruga; o *visokoj formaliziranosti, strogosti, zatvorenosti oblika prava, pravne procedure*; o *izdvajanju, isticanju, prednosti oblika nad sadržajem*; o mogućim i brojnim *zloupotrebama oblika prava*, poglavito od autoriteta vlasti, itd.

Kao što je uvodno istaknuto, tzv. pravna država svojom izvornom zamisliju i mogućom praksom pripada *njemačkome* predanju (njemačkome govornom području) s početka *XIX. stoljeća* pa nadalje. Neki autori (e.c. F. v. Hayek) navode da izraz pravna država *prvi put* koristi njemački pravni autor K. T. Welcker 1813., dok je R. Mohl 1824.³ dao najprimjerenije viđenje, tada i kasnije, pravne države, kao i poslije njega F.G. Stahl 1837.⁴ Pojedini autori (npr. R. Gneist, F. Neumann) smatraju R. Mohla prvim autorom (1855.) zamisli o tzv. pravnoj državi, potom F.G. Stahla, itd. No u svakom slučaju, osim navedenih autora uz učenje o tzv. pravnoj državi, *dakako s različitošću u zamisli i vremenskome slijedu*, vezuju se i imena poput O. Bahra, O. v. Gierke, R. Iheringa, P. Labanda, G. Jellineka, H. Kelsena, i dr., te, kao misaonog oca tzv. pravne države, i ime filozofa E. Kanta.

Utjecaji njemačkih promišljanja tzv. pravne države vidljivi su, no u zamjetno manjem opsegu i u primjerenijem “sadržaju” (jer je, u pogledu pravne države, riječ najprije i uglavnom o formi prava) kod *francuskih* pravnih autora poput B. Constanta 1815/1872.⁵, C. de Malberga 1920.⁶, itd.

² Više u Miličić 1997.: 190 i dalje.

³ “Das Bundesstaatsrecht der Vereinigten Staaten von Nordamerika”, Stuttgart-Tübingen, 1824., str. 423, ali i u drugim svojim radovima.

⁴ “Die Philosophie des Rechts, B.II — Rechts und Staatlehre, Leipzig, 1878., str. 521.

⁵ “Principes de politique”, Paris, 1815., “Cours de politique constitutionnelle”, d.e., LG, Paris, 1872.

Zamisao tzv. pravne države povezuje se (od nekih autora, poput F. v. Hayeka vidi se vrlo bliskom, nasuprot F. Neumannu, koji ih smatra bitno različitim entitetima⁷) i sa zamišlju tzv. *vladavine prava* u engleskome iskustvenom i teorijskom predanju (XVII. stoljeće i dalje), ali i sa zamišlju tzv. *socijalne države*, te *građanskoga — civilnog društva*.

Vraćajući se izvornim razumijevanjima tzv. pravne države, ističem nadalje važne *onodobne činjenice povijesnoga okruženja* — neupitne interese građanske, liberalne društvene skupine, skupina (“liberalne države”) u nastajanju *sučeljene* bilo *pojedinačnim* interesima skupina i staleža do tada i tada, bilo *sučeljene* opstojnosti i nesnošljivosti tzv. *policijske države, totalitarne države* — “Polizeistaat”, “état de police” (Pruska). “U Njemačkoj u XIX./XX. stoljeću nastaje samo liberalna, no ne i demokratska institucionalizacija pravne države. Ovaj osobit njemački put izričaj je jednoga *političkog kompromisa između konstitucionalnoga pokreta i monarhističko-aristokratske moći*”⁸ (dijelom istaknuo V. M.).

Koje su *izvorne, začetne odrednice, koje vrijednosti, vrijednosna načela, postavke, te koji načini ozbiljenja tzv. pravne države*, a u isto vrijeme i opća mjesta spoznaja i znanja o tzv. pravnoj državi?!

- *Država*, moć države, djelovanje tijela vlasti *uređeno i podvrgnuto općim pravnim pravilima, zakonima* — stupnjevanim *formalnim izvorima* prava;
- *Država* uspostavlja (vlastito) *dogmatsko-pravno, obvezujuće uređenje, zakonska uobličjenja*;
- Potreba za *unifikacijom* — dogmatskom izjednačenošću, cjelovitošću, te *kodifikacijom prava* — dogmatskom uređenošću, potpunosti;
- *Dogmatsko načelo zakonitosti* (osobito “nullum crimen nulla poena sine lege”), kao i neprimjerenost djelovanja pravnih pravila unatrag;
- *Načelo diobe vlasti*, s prednošću *zakonodavne vlasti (tvorcem općih pravnih pravila)*;
- *Nadzor* nad djelovanjem (osobito nadzor formalno-pravnih odluka) *izvršne vlasti* putem *redovitih sudova*, a ne putem posebnih upravnih sudova;
- *Načelo neovisnosti sudske vlasti*;
- *Dogmatsko načelo pravne jednakosti* — ravnopravnosti — jednakosti pred zakonom, te s tim u vezi *i ograničen opseg*, no ponovo, *SAMO dogmatski uobličjenih tzv. ljudskih prava* (i to *novija* viđenja i iskustva tzv. pravne države!);

⁶ “Theorie générale de l’État”, RS, Paris 1920., s. 837.

⁷ Hayek, 1994.: 30 i dalje, Neumann 1974.: 95 i drugo, isti autor 1986.: 179 i dalje.

⁸ Albrecht, 1988.: 745.

- Dakle, “građanska pravna država” (A. Albrecht, E. Bloch) kao neupitna dominacija i moć “državnoga” (etatizam) dogmatsko-pravnog sustava, stroge forme prava (“dura lex sed lex”, “auctoritas facit legem”), pravne procedure, pravnoga pozitivizma — normativizma, dogmatske predvidivosti, ne proizvoljnost, “pravna” sigurnost, itd.;
- *Raison d'état* tzv. pravne države = forme prava!

“Država treba biti pravnom državom, to je geslo, a također i istina razvojnog poriva novijeg vremena. Ona treba određivati i neporecivo osiguravati putove i granice svoje djelotvornosti, kao i slobodne sfere građana, i to na način prava, i treba ozbiljiti čudorednu ideju zbog države, dakle izravno, no ne dalje no što se tiče pravne sfere, dakle samo do prijeko potrebnog određenja. To je pojam pravne države, ne utoliko da bi država samo upravljala pravnim poretkom bez administrativnih svrha, ili jednostavno štitila prava pojedinca, taj pojam uopće ne znači cilj i sadržaj države, nego samo ozbiljenje njezine vrsti i karakterā” (F.J. Stahl).⁹ “Posljednja je rečenica presudna; nju su prihvatili njemački liberalni teoretičari. Ona znači, naravno, to da nisu relevantni ni porijeklo niti ciljevi zakona, već da svaka država dobiva karakter Rechtsstaata posredstvom oblika općeg zakona ... Njemački je liberalizam zapravo ... prodao političku slobodu za ekonomski napredak i sigurnost”¹⁰

“Jer, pojam je pravne države kao ni jedan drugi pojam valjan za to da se zainteresiranom formalizmu poda još i pričin neke naročite objektivnosti, pričin nepristranosti i njezine pravедnosti”.¹¹

“Rechtsstaat ili rule of law jednostavno znači zahtjev za zakonitošću, zahtjev za pravnim utemeljenjem svakoga državnog čina ... Takvo je načelo izgubilo svako značenje jamstva individualne slobode, jer se svako ugnjetavanje, koliko god samovoljno ili diskriminirajuće, može legalizirati zakonom koji ovlašćuje vlast da djeluje upravo na takav način”¹² (dijelom isticao V.M.).

Od stava Kelsena kako “Postoji samo pravni pojam države: država je centralizirani pravni poredak”,¹³ do stava da je svaka država koja ima neki sustav prava, neka opća pravna pravila — istodobno i “pravna država”, dosegnut je “deductio ad absurdum”, jer su otud i najmonstruoznija oprimjerenja država totalitarizma — staljinizma, fašizma, itd., jednako tako i neprijeporno tzv. pravne države. “Na mjesto ipak još racionalnog pravnog formalizma stupio je besramni pragmatizam da je pravo ono što koristi

⁹ Stahl (1837.) 1878 B.II: 137!

¹⁰ Neumann, 1974.: 95,96.

¹¹ Bloch, 1977.: 130.

¹² Hayek, 1994.: 41!

¹³ Kelsen, 1951.: 186.

“*njemačkom narodu*” ... *Jurisprudencija se tako usko povezala s praksom fašističke državne biti* ...”¹⁴

Ili i nadsve prijeporan i poznat stav *Ciceronov* “*Legum idcirco omnes legum servi sumus ut liberi esse possimus*” (“Svi smo robovi zakona da bismo mogli biti slobodni”)?¹⁵

U prosudbi tzv. pravne države, *osim već istaknutih bitnih* (supra, osobnih i) *izričaja* mjerodavnih stranih autora, navodim:

- Nema sumnje da su u *njemačkome predanju izvorna*, začetna opravdanja, zamisao i nastojanja k ozbiljenju tzv. pravne države¹⁶ imala svoj *onodobni* — početak XIX. st. i dalje (višestruko!) valjan smisao, u cjelini i u pojedinostima;
- Nema sumnje da su, prema predstavljenoj listi, “katalogu” “vrijednosti”, postavki, načela tzv. pravne države, *pojedina od njih*, dakako *izravno ovisno i određeno o njihovome onodobnom/ovodobnom dogmatsko-vrijednosnom osadržanju*, imala i imaju onda i danas svoje, teorijsko i iskustveno *opravdanje* i prijeku *potrebu opstojnosti* u vremenu. Npr. načelo pravnoga, dogmatskoga uređenja i “podvrgavanja” moći i sve-moći (no stvarnoga) autoriteta vlasti, načelo diobe vlasti i najdragocjenije *načelo neovisnosti sudske vlasti*. Postoje *i novija razumijevanja* tzv. pravne države koja je nastoje *približiti i povezati* s pojedinim odrednicama tzv. *socijalne države* itd.;
- *Međutim*, i prema neprijepornome stavu jednoga od važnih tvoraca ideje tzv. pravne države (supra F. J. *Stahla*), kao i prema ponuđenim teorijskim oposebljenjima pravne države, riječ je o *zamjetno upitnom*, u cjelini i u pojedinostima, *dogmatskome, formalnom viđenju smisla i opstojnosti države (i dakako prava!)*;
- Najprije, osim već izdvojene i istaknute prve, *bitne a neupitne* ograničenosti u mogućnostima, smislu i dosegu same *forme, formi prava*, druga je ključna upitnost *jer se*, u zamisli i ozbiljenju tzv. pravne države, *višestruko i višesmisleno uzima* (ili/i što jest) *da je država zasebnost (entitet) vlasti za sebe*, što u načelu *nije točno*, već jest i može biti država *vrijednost-sredstvo* (dakako kao i pravo) nekom *autoritetu vlasti* (pojedinoj, pojedinim dominantnim društvenim skupinama) — *koji je zbiljski vrijednost-cilj!*
- Nadalje, koji je teorijski, a *poglavito koji je stvarni smisao i doseg* činjenice da *već u zamisli neupitno ograničenu vrijednost forme prava*, u

¹⁴ Bloch, 1977.: 134.

¹⁵ Romac, 1988.: 396.

¹⁶ Hayek još upućuje na izraz — istoznačnicu “justicijalizam” prema njemačkom “Justizstaat”, Hayek, 1994.: 37.

praksi, ponovo neupitno, određuje, oposebljuje, osadržava, usmjerava najprije i najviše sam autoritet vlasti, za sebe i prema sebi!

- Otuda, bilo koja od predstavljenih postavki, načela tzv. pravne države *biva i nedvojbeno jest dvostruko prijeporno, bilo kao činjenica krajnje ograničenoga smisla i dosega gole forme prava, bilo kao činjenica što i toj i takvoj formi prava “kakvoću” i “kolikoću” određuje upravo i sam autoritet vlasti!*
- Prema tome, *inače dogmatski vrijedna i potrebna načela* — načelo zakonitosti, načelo zabrane djelovanja pravnih pravila unatrag, načelo diobe vlasti, načelo formalno-pravne jednakosti, itd. — *bivaju i jesu, već na razini svojega uspostavljanja, zamjetno ograničenoga smisla i dosega;*
- Na kraju, *središnji, nezaobilazan i neporeciv (u cjelini tzv. pravne države — kao izričaja formi prava), jest prijepor: kad bi i bila primjerena, primjerene razine kakvoće i kolikoće formi prava tzv. pravne države, a zasigurno iz prije navedenih razloga nisu, one su ipak samo dio prava, važan, prethodni, prijeko potreban. Dok je presudna kakvoća i kolikoća dogmatskih vrijednosnih sadržaja (koje dakako određuje autoritet vlasti!) u formama prava, no još više, kakvoća i kolikoća onoga dogmatskog vrijednosnog sadržaja koji (ponovo voljom/samovoljom autoriteta vlasti!) zaista biva ozbiljen, i koji je onda prava i jedina mjera istine o smislu i dosegu države i prava!*
- Primjerice, *najdragocjenija i jedina prava vrijednosno-ćudoredna moguća odrednica tzv. pravne države: dogmatski vrijednosni sadržaji tzv. ljudskih prava uobličeni u općim pravnim pravilima autoriteta vlasti, mogu takvima biti, kakvoćom i kolikoćom neprimjereno/primjereno, ali je presudno što se, kako i kada od dogmatski uobličениh sadržaja tzv. ljudskih prava u životu doista i ozbiljuje!*

Prosudujući *ozbiljenje* (samo) predstavljenih načela tzv. pravne države (dakle *ne* i visoke zahtjeve ćudorednoga opravdanja — legitimiteta vlasti) *u nas*, ustvrdio bih: nedostatnost dogmatskoga uređenja moći i djelovanja tijela vlasti, zamjetno nepoštivanje bitnih dogmatskih načela ustavnosti i zakonitosti, najprije od samih tijela vlasti (— *neprijeporno krajnje neprimjerenim, te s načelno dalekosežnim, brojnim, složenim i svakako nedopustivim posljedicama smatram: slučaj smjene predsjednika Vrhovnoga suda RH, dr. K. Olujića 1997. i slučaj zabrane javnoga okupljanja i prosvjeda u veljači '98. na Trgu bana Jelačića*), dogmatsko-pravnu, ali ne i zbiljsku opstojnost načela diobe vlasti, upitnost načela neovisnosti sudske vlasti, prijepornost dogmatskih uobličенja načela *pravne* jednakosti, pojedinih tzv. ljudskih prava, navlastito u ozbiljenju s bitnim i čestim ograničenjima i nijekanjima.

Ključna mjerila prosudbe tzv. pravne države ponudio sam i u pojedinim dijelovima i cjelini izričaja *Opća teorija prava i države, Sv. I. Učenje o*

*sadržajima prava, i Sv. II. Učenje o oblicima prava — dogmatska teorija o pravu, kao i u brojnim bitnim oprijemjenjima u navedenim knjigama!*¹⁷

Literatura

- Albrecht, A., *Rechtsstaat*, SL, B.4, HV, Freiburg, 1988., str. 737-747.
- Arnaud, A.J., *Dictionnaire encyclopédique de théorie et de sociologie du droit*, LGDJ, 1993., str. 758.
- Bačić, A., *Ustavno pravo Republike Hrvatske*, Praktikum, PFS, Split, 1997., str. 435.
- Basta, L., *Politika u granicama prava*, IUP, Beograd, 1984., str. 171.
- Bloch, E., *Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, ICK, Beograd, 1977., str. 299.
- Bobbio N., *Liberalizam i demokracija*, NL, Zagreb, 1992., str. 149.
- Böckenforde, E.W., *Rechtsstaat, HWP, B.8, SV*, Basel, 1992., str. 332-342.
- Constant, B., *Cours de politique constitutionnelle, T. I-II*, LG, Paris, 1872.
- Constant, B., *Principes de politique*, Paris, 1915.
- Constant, B., *Načela politike i drugi spisi*, PK, Zagreb, 1993., str. 204.
- Crossman, R.H.S., *Između anarhije i diktature*, Orbis, Zagreb, 1940., str. 222.
- Duhamel, O., Meny, Y., *Dictionnaire constitutionnel*, PUF, Paris, 1992., str. 1111.
- Fleiner-Gerster, T., *Theorie générale de l'Etat*, PUF, Paris, 1986., str. 517.
- Hallowell, J.H., *The Decline of Liberalism as an Ideology*, KP, TT, London 1946., str. 141.
- Hayek, F., *Politički ideal vladavine prava*, ŠK, Zagreb, 1994., str. 87.
- Heller, H., *Rechtsstaat oder Diktatur*, J.C.B.Mohr, Tübingen, 1930., str. 26.

¹⁷ O tzv. pravnoj državi usp. Mohl 1824., Stahl 1878. B.II, Kant 1967.: 117 i dalje, Jellinek 1900.: 144, 302, Constant 1993., de Malberg 1920.: 488 i dr., Kelsen 1953.: 154 i dalje, isti autor 1951.: 179, 259, 273, Heller 1930., Albrecht 1988.: 737, Böckenforde 1992.: 332, Crossman 1940.: 130, Larenz 1979.: 136 i dalje, Neumann 1974.: 24, 34 i dalje, 45, 95 i dalje, 104,105, isti autor 1986.: 179 i dalje, Bloch 1977.: 127 i dr., Hayek 1994.: 30 i dalje, Bobbio 1992.: 15, 124, Fleiner-Gerster 1986.: 122, Hallowell 1946.: 39 i dr., Troper 1992.: 51, Radbruch 1980.: 230, "Staatsrecht..." 1991.: 1, 25, 271, 331, 387, 477, "Normative..." 1992.: 3, Tuori 1992.: 451, Hoffe 1994.: 270, Arnaud 1993.: 240, Duhamel, Meny 1992.: 415, del Vecchio 1940.: 197, Kušej, Pavčnik, Perenič 1992.: 55, Igljčar 1991.: 93 i dalje, Visković 1989.: 85, Perenič 1989.: 83, Lanović 1934.: 102, Taranovski 1923.: 388, 438, 494, 526, Šarčević 1989.: 7, Hribar 1991.: 181, Posavec 1997.: 3, Rodin 1997.: 45, Zakošek 1997.: 78, Basta 1984.: 113, Krapac 1997.: 63, Bačić 1997.: 36, Sokol, Smerdel 1995.: 94, "Pravna .." 1991., Miličić 1995 I: 84.

- Hoffe, O., *Una conversione della teoria critica?*, RIFD, 1994., str. 270-290.
- Hribar, T., Civilno društvo, pravna država i legitimnost vlasti, u *Građansko društvo i država*, ur. Z. Pokrovac, Naprijed, Zagreb, 1991., str. 181-204.
- Igličar, A., *Teme iz sociologije prava*, ULRS, Ljubljana, 1991., str. 204.
- Jellinek, G., *Allgemeine Staatslehre*, Erster Band, OH, Berlin, 1900., str. 726.
- Kant, E., *Metafizika čudoređa*, VM., Sarajevo, 1967., str. 305.
- Kelsen, H., *Opšta teorija prava i države*, APDN, Beograd, 1951., str. 376.
- Kelsen, H., *Theorie pure du droit*, EB, Neufchâtel, 1953., str. 199.
- Krapac, D., Neovisnost sudaca kao postulat pravne države: njemačka iskustva, hrvatski problemi, *PM*, br. 1/1997., str. 63-112.
- Kušej, G., Pavčnik, M., Perenič, A., *Uvod u pravoznanstvo*, ULRS, Ljubljana, 1992., str. 283.
- LANOVIĆ, M., *Uvod u pravne nauke*, Zagreb, 1934., str. 435.
- Larenz, K., *Richtiges Recht, Grundzüge einer Rechtsethik*, C.H.Beck, München, 1979., str. 207.
- De Malberg, C., *Theorie générale de l'Etat*, RS, Paris, 1920., str. 837.
- Miličić, V., Neustavnost na Sveučilištu, *Pravnik*, 38(55)/1995. I, str. 84-93.
- Miličić, V., *Opća teorija prava i države*, Sv. I., ST — PFZ, Zagreb, 1996., III izd., str. 226.
- Miličić, V., *Opća teorija prava i države*, Sv. II., ST — PFZ, Zagreb, 1997., str. 328.
- Mohl, R., *Das Bundesstaatsrecht der Vereinigten Staaten von Nordamerika*, Stuttgart-Tübingen, 1824., str. 423.
- Neumann, F., *Demokratska i autoritarna država*, Naprijed, Zagreb, 1974., str. 268.
- Neumann, F., *The Rule of Law, Political Theory and the Legal System in Modern Society*, Berg, Leamington Spa, 1986., str. 349.
- Normative Verantwortungsattribution im Rechtsstaat, u *Öffentliche oder private moral?*, DH, Berlin 1992., str. 3-85.
- Perenič, A., Što je pravna država, *G*, br. 10-12/1989., str. 83-85.
- Posavec, Z., Nekoliko opaski o pojmu pravne države, *PM*, br. 4/1997., str. 3-14.
- Pravna država, (tema)*, (ur. V. Vasiljević), PP, Beograd, 1991., str. 263.
- Radbruch, G., *Filozofija prava*, Nolit, Beograd, 1980., str. 293.
- Rodin, D., Preobrazba demokratske zakonodavne države u ustavnu državu, *PM*, br. 4/1997., str. 45-68.

- Romac, A., *Minerva, Florilegij latinskih izreka*, LG, Zagreb, 1988., str. 832.
- Sokol, S., Smerdel, B., *Ustavno pravo*, ŠK, Zagreb, 1995., str. 278.
- Stahl, F.G., *Die Philosophie des Rechts, B.II — Rechts und Staatslehre*, Leipzig, 1878., str. 521.
- Staatsrecht in Theorie und Praxis* (Festschrift R. Walter), MVU, Wien, 1991., str. 786.
- Šarčević, E., Pojam pravne države, *G*, br. 10-12/1989., str. 7-26.
- Taranovski, F., *Enciklopedija prava*, GK, Beograd, 1923., str. 534.
- Troper, M., Le concept d' Etat de droit, *D-RFTJ*, br. 15/1992., str. 51-65.
- Tuori, K., Four Models of the Rechtsstaat, u *Offentliche oder private moral?*, DH, Berlin 1992., str. 451-465.
- Vecchio, G.del., *Pravo, pravda i država*, GK, Beograd, 1940., str. 374.
- Visković, N., Što je pravna država, *G*, br. 10-12/1989, str. 85-89.
- Zakošek, N., Pravna država i demokracija u postsocijalizmu, *PM*, br. 4/1997., str. 45-68.

Vjekoslav Miličić

STATE OF LAW

Summary

In the introductory part of the essay, the author looks into the connection between the establishment and attributes of the so-called state of law and the legal system of continental Europe. This is followed by his summary of the origins of the idea of the state of law and its historical setting.

In the middle part of the essay the author offers a list of values, value principles and the premises of the so-called state of law with the corresponding conclusions about a marked, multilevel/multiple restricted meaning and scope of the (mostly) dogmatic, formal/legal principles of the so-called state of law.

The author concludes the essay with a rough appraisal of the condition of the so-called state of art in the Republic of Croatia.